

Fjärdingsman Mats Anders Nilsson

1891-1959

”Det var sämst att ta rätt på dem som hängt sig. Jag tyckte det var lättare med dem som skjutit sig.” Så berättade Mas Anders Nilsson efter sina många år i tjänsten som fjärdingsman på Sollerön.

Mas Anders Nilsson växte upp i Masgard i Bengtsarvet. Moster Mas Anna var synsk vilket förmodligen räddade livet på Anders när han ensam befann sig på skogsarbete i solleröfaboden Garberg. Genom en olyckshändelse högg han sig så illa i benet att han inte klarade av att ta sig därifrån. Mas Anna avslöjade ogärna sin egenskap att känna till sådant som hände samtidigt på andra platser, men den här gången gav hon sig inte förrän hon fick Anders pappa, Mas Nils, att åka till Garberg för att se vad som hänt Anders. Fadern fann Anders med sin svåra benskada och kunde hjälpa honom.

*Fjärdingsman Mats Anders Nilsson med sin häst vid härbret i Matsgården i Bengtsarvet. Bilden utgjorde förlaga till en oljemålning av August Hagborg 1920.
Foto: Karl Lärka.*

I den allvarsamma Sol Hilda Larsdotter med sitt kopparfärgade hår fann Anders sin kärasta. Tillsammans fick de barnen Nelly, Kalle, Gunnar, Lisa och Berit. 1925, samma år som Gunnar kom till världen, flyttade de till Pellasgröming i Härad-sarvet. Det första Anders gjorde innan han startade husbygget i Pellasgröming var att gräva en brunn och plantera päron- och äppelträd. Frukträden ger fortfarande riklig skörd till mångas glädje.

En bestämd fjärdingsman på 1920-talet. Uniformsmössan var den viktigaste persedeln i befattningen och det gick tydligen bra med fluga till uniform på denna tid.

1928 var det dags för en ny fjärdingsman på Sollerön. Valet stod mellan Anders Bråmå och byggnadssnickaren Mas Anders. Båda fick lika många röster och det avgjordes med lottens hjälp till Mas Anders fördel. Närmare en och nittio lång, stark, lugn och förtroendeingivande växte han snart in i rollen som myndighetsperson.

Ett prov på sina fysiska krafter visade Anders när världens starkaste man Herkules, en kringresande kraftkarl, kom till Sollerön och böjde järnstänger över låret. Anders stegade fram och rätade ut dem till Herkules stora förtrytelse.

I början av sin nya yrkesbana blev han ifrågasatt och kraftigt provocerad. Det var en självklarhet att han tjänstgjorde som vakt på alla danstillställningar. Då liksom nu blev en del överförfriskade och rejältkaxiga. Det var framförallt en känd bråkmakare som ständigt gav sig på fjärdingsmannen med hånfulla och förklevande kommentarer. Till slut rann sinnet över för Anders och han vände sig till sin gode vän och granne Masanders Albert, slet av sig polisbrickan, mössan, och armbindeln med orden: ”Ta hand om de här ett tag!” Därefter lämnade Anders och bråkmakaren området och gjorde upp med nävarna en gång för alla.

Fjärdingsman Mats Anders Nilsson i full uniform utanför sin farstuvist

Ett bevis på att han var respektingivande kom när han nerifrån gårdstunet en dag såg två unga flickor från Bodarna vingla fram på samma cykel. Han ropade: "Man får inte åka två på en cykel!" Skräckslagna hoppade de av cykeln och såg sig tvungna att vända om eftersom en av dem i blotta förskräckelsen kissat på sig.

Trots att Anders hamnade i uppgörelser, stämde och finkade öborna, så kom de till honom med allehanda pappersarbete. Anders kom med tiden att fungera som en byadvokat, särskilt i deklarationstider blev kön till kontoret lång. Köket fick tjänstgöra som väntrum och det fylldes av cigarrettrök och prat. De väntande puffade på sina pipor under Hildas bistra överinseende. En av dem som satt där var Konrad Flinta, som till det humana priset av två kronor fick sina papper ordnade. Det fann han så förmånligt att han utbrast: "Är det så här billigt att vara dum så ska då inte jag anstränga mig för att bli lärd!"

Teckning av Anton Bohms som något spefullt visar hur tillståndstiden kontrollerades av fjärdingsmannen för danslysten ungdom på 1930-talet

Anders var ekonomiskt sinnad, han slutade omedelbart att röka sina feta cigarrer när han räknat ut årskostnaden för sin last. Dyra nymodigheter som radioapparater sågs med misstänksamhet och var inte välkomna i huset. Försäljaren Evald Holm från Gesunda hade sina egna affärsmetoder: Han lämnade helt enkelt kvar en radio och försäkrade att det inte var frågan om någon försäljning utan att radion skulle hämtas inom några veckor. När Holm långt senare dök upp kunde Anders inte tänka sig ett liv utan radio.

Bröderna Anders, Jannes och Albert stod varandra nära och hjälptes åt i vått och torrt. Slåttern sköttes gemensamt till all lycka för folket i Pellasgröming eftersom Anders ofta blev kallad i tjänsten. Men det var inte bara arbetet som pockade på uppmärksamhet, förutom sitt engagemang i roteslogarnas invallningsföretag, i skogsvägnätet på solleröskogen, som sekreterare i Sollerö Konsumentförening, som ordförande i Sollerö brandkår, som sekreterare hembygdsföreningen och som god man, var han också kulturellt intresserad. Mitt under slåttern dök fotografen Karl Lärka upp och då ägnade Anders resten av dagen åt fängslade samtal med sin vän medan släkten slet i sitt anletes svett.

Mats Anders i kretsen av familjen i slutet av 1930-talet. Stående längst bak: Kalle, Gunnar, och Nelly. Längst fram: hustrun Sol Hilda, Berit, Anders själv samt Lisa.

Det var inte lätt att vara opartisk alla gånger. Länsman och Anders hade vid ett tillfälle upprättat en vägkontroll när ett gäng ungdomar kom cyklande utan lyse och minst två på varje cykel. Anders fångade in en av ynglingarna men upptäckte att det var brorsonen Sol Artur. Snabbt föste han Artur åt sidan med uppmaningen att genast ge sig av hem. De andra ungdomarna fick böta. Vid nästa nyårsrevy fick Anders betalt för gammal ost när frågan dök upp i en sketch: "Får man åka två på en cykel?" "Ja, om man är släkt med fjärdingsman!"

Sol Valter berättar om ett annat tillfälle som också hamnade på revyn;
”Jag minns såväl denna lördagskväll sommaren 1942. Vi var sex ynglingar som
rodde till Nusnäs för att dansa .Varför just jag var med som hade ett gipsat ben
förstår jag inte nu, men roligt hade vi!

Vi rodde hem och kom iland vid båthusbryggan i Bengtsarvet så där vid tre
på söndagsmorgonen. Där mötte oss en obehaglig överraskning; bakom ett
båthus kom det fram två stycken herrar beväpnade med hagelgevär. Båten var
tagen utan lov och därför skulle vi nu stå vårt kast. I gåsmarsch gick vi mellan
två beväpnade män tvärs över halva ön till Mas Anders, jag med mitt onda ben.
Väl framkomna väcktes Anders. Jag skulle vilja veta vad han kände som rättvi-
sans företrädare. Hans min sade en hel del.

Det dröjde över ett år innan båtägaren tvingades dra den dråpliga historien
inför tinget i Mora. Jag som den ende med ett avlönat arbete fick inte livstid,
men böter 20 kronor.”

En trygg Mats Anders
Nilsson tittar ut över sina
ågor vid Pellasgröming.

En sensommardag kom ett larm om att en farlig rymling från Sätters mentalsjukhus hade sökt sig till Garbergs fäbod. Fjärran från dagens tjänstebilar trampade Anders raskt iväg på sin cykel av märket Trim inhandlad i "kopen" (Konsum). Uniformsfickorna var fyllda med söta päron från de dignande träden. Anders visste att rymlingen var mycket skygg och ville inte skrämma honom längre bort från civilisationen, utan närmade sig honom lugnt med päron i sina framsträckta händer. Tacksamt tog mannen emot frukten med orden: "Du är den första som visat mig vänlighet." Därefter följde han frivilligt med därifrån.

Tjänstepistolen, en Walter kaliber 7,65, låg för det mesta hemma i en låda i det stora skrivbordet på kontoret - dåtidens säkerhetsföreskrifter var inte så stränga! I ett obehagligt ögonblick fick sonen Kalle syn på den. Han beslöt sej för att undersöka vapnet. Svart och stilig låg pistolen framför honom. Den kändes ganska tung för att hållas med rak arm. Hanen var böjd och motsträvig. Plötsligt brann ett skott av och borrade sig rakt igenom skrivmaskinen. Under stort hemlighetsmakeri fördes den krutröksdoftande skrivmaskinen till kusinernas smedja i Solris för reparation. Brottet är nu preskriberat.

*Lena Nilsson
Britt-Inger Nilsson*